

ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я

УДК 343.98:616.314-071.6:614.253.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-7684/2025-1-23>

Брехлічук Павло Павлович,
кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри хірургічної стоматології та клінічних дисциплін,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0000-0001-6754-5142
м. Ужгород, Україна

Антикорупційні аспекти судово-стоматологічної експертизи в Україні

Вступ. У статті розглядаються антикорупційні аспекти проведення судово-стоматологічної експертизи. Проаналізовано основні ризики виникнення корупційних правопорушень у сфері судово-стоматологічної експертизи, розглянуто заходи їх усунення та очікувані результати реалізації таких заходів. Особливу увагу приділено питанням порівняльного аналізу антикорупційних аспектів судово-стоматологічної експертизи в міжнародній практиці та Україні.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану та особливостей проведення судово-стоматологічної експертизи в Україні в контексті запобігання корупційним ризикам та забезпечення прозорості експертної діяльності.

Матеріали та методи: об'єктом дослідження була система судово-стоматологічної експертизи в Україні, предметом – антикорупційні ризики, що виникають в процесі проведення експертизи. Дослідження базувалося на аналізі національного законодавства України, міжнародних стандартів судової медицини, наукових публікацій та даних про технологічні інновації у судово-стоматологічній практиці. Використано системний підхід, порівняльний аналіз та методи експертного оцінювання. Пошук статей та інших наукових праць, опублікованих англійською та українською мовами, здійснювали в мережі Internet з використанням електронних баз даних Scopus, PubMed, Web of Science та Google Scholar.

Результати досліджень: проведене дослідження розкриває важливі аспекти взаємозв'язку між корупційними ризиками та процесами судово-стоматологічної експертизи в українській правовій системі. Основними результатами дослідження є: виявлення системних недоліків в організації судово-стоматологічної експертизи, що створюють передумови для корупційних проявів, встановлення основних корупційних ризиків у сфері судово-стоматологічної ідентифікації, пропозиції щодо комплексу антикорупційних заходів, визначення перспективних напрямків удосконалення системи судово-стоматологічної експертизи та аналіз інноваційних стратегій, які спрямовані на індивідуалізацію лікування, попередження виникнення захворювань та передбачення їхнього перебігу у стоматології.

Висновки з дослідження. Для запобігання корупційним проявам у сфері судово-стоматологічної експертизи доцільно запропонувати наступні заходи - посилення прозорості судово-стоматологічної експертизи, зміцнення незалежності експертів, ефективний контроль якості експертиз з посиленням відповідальності експертів за достовірність висновків і проведенням регулярних аудиторських перевірок, покращення матеріально-технічного забезпечення, регулярне підвищення кваліфікації експертів і впровадження інноваційних методів дослідження.

Ключові слова: антикорупція, судово-стоматологічна експертиза, прозорість і незалежність експертиз, контроль якості.

Brekhlichuk Pavlo Pavlovych, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Surgical Dentistry and Clinical Disciplines, Uzhhorod National University, ORCID ID: 0000-0001-6754-5142, Uzhhorod, Ukraine

Anti-corruption aspects of forensic dentistry in Ukraine

Introduction. The article examines the anti-corruption aspects of forensic dental examination. The main risks of corruption offenses in the field of forensic dental examination are analyzed, measures to eliminate them and the expected results of the implementation of such measures are considered. Special attention is paid to the issues of comparative analysis of anti-corruption aspects of forensic dental examination in international practice and Ukraine.

The purpose of the study is to analyze the current state and features of forensic dental examination in Ukraine in the context of preventing corruption risks and ensuring transparency of expert activities.

Materials and methods: the object of the study was the system of forensic dentistry in Ukraine, the subject – anti-corruption risks arising in the process of conducting the examination. The study was based on an analysis of the national legislation of Ukraine, international standards of forensic medicine, scientific publications and data on technological innovations in forensic dentistry practice. A systematic approach, comparative analysis and methods of expert evaluation were used. The search for articles and other scientific works published in English and Ukrainian was carried out on the Internet using the electronic databases Scopus, PubMed, Web of Science and Google Scholar.

Research results: the conducted study reveals important aspects of the relationship between corruption risks and the processes of forensic dental examination in the Ukrainian legal system. The main results of the study are: identification of systemic shortcomings in the organization of forensic dental examination, which create prerequisites for corruption manifestations, establishment of the main corruption risks in the field of forensic dental identification, proposals for a set of anti-corruption measures, identification of promising areas for improving the forensic dental examination system and analysis of innovative strategies aimed at individualizing treatment, preventing the occurrence of diseases and predicting their course in dentistry.

Conclusions from the study. To prevent corruption in the field of forensic dental expertise, it is advisable to propose the following measures – strengthening the transparency of forensic dental expertise, strengthening the independence of experts, effective quality control

of expertise with increased responsibility of experts for the reliability of conclusions and conducting regular audits, improving material and technical support, regular advanced training of experts and the introduction of innovative research methods.

Key words: anti-corruption, forensic dental expertise, transparency and independence of expertise, quality control.

Вступ. Антикорупційна політика є важливим складником функціонування будь-якої державної системи, яка прагне забезпечити верховенство права, справедливість і захист прав громадян [1, 2, 3].

В Україні проблема корупції в медичній і судово-експертній сфері залишається гострою і в контексті судової стоматології, яка є важливим інструментом у системі правосуддя України, що забезпечує об'єктивне дослідження стоматологічних аспектів у кримінальних та цивільних справах. Питання боротьби з корупцією набувають особливого значення, оскільки цей напрямок є невід'ємною частиною судово-медичної експертизи, яка часто використовується для встановлення обставин злочинів, ідентифікації особи, підтвердження травм або інших пошкоджень. Від точності, об'єктивності й неупередженості таких експертиз залежать результати розслідувань і судових рішень [4, с. 44].

Проблема корупції у сфері судової експертизи залишається актуальною для багатьох країн світу, включаючи Україну. За даними звітів Transparency International рівень корупції в цій галузі є одним із найбільших у Європі, що негативно впливає на якість послуг та рівень довіри населення до державних інститутів. У судово-стоматологічній експертизі (ССЕ), де висновки експертів можуть мати вирішальне значення для результатів судового розгляду, це може проявлятися в упередженості експертів, фальсифікації висновків, неправомірному доступі до послуг або інших порушеннях [5–8].

Важливість розробки та впровадження ефективних антикорупційних заходів зумовлена не лише необхідністю підвищення професійного рівня експертів, але й удосконаленням нормативно-правового забезпечення їхньої діяльності. Зокрема, акцентується увага на необхідності впровадження автоматизованих систем контролю експертної діяльності та прозорості процедур проведення експертиз [9, 10].

Антикорупційні механізми в системі ССЕ України почали активно розвиватися після 2014 року в рамках загальнодержавної антикорупційної реформи. Було впроваджено нові стандарти проведення експертиз, систему електронного документообігу та механізми незалежного контролю якості експертних досліджень. Проте, як свідчать дані Національного антикорупційного бюро України, все ще фіксуються випадки зловживань та порушень у цій сфері [11–13].

Аналіз міжнародного досвіду показав, що ефективна протидія корупції у сфері ССЕ вимагає комплексного підходу, який включає законодавчі, організаційні та технологічні заходи. Важливим аспектом є забезпечення належного матеріально-технічного оснащення експертних установ та підвищення кваліфікації експертів, що зменшує ризики корупційних проявів [14, 15].

Актуальність дослідження антикорупційних аспектів ССЕ обумовлена необхідністю удосконалення існуючих механізмів протидії корупції та розробки нових підходів до забезпечення прозорості експертної діяльності. Особливої уваги потребують питання стандар-

тизації методик проведення експертиз, впровадження сучасних технологій документування результатів досліджень та забезпечення незалежності експертів [16, 17].

Метою проведеного дослідження є аналіз сучасного стану та особливостей проведення судово-стоматологічної експертизи в Україні в контексті запобігання корупційним ризикам та забезпечення прозорості експертної діяльності. **Завдання дослідження** – дослідити нормативно-правову базу, що регулює проведення судово-стоматологічної експертизи в Україні, визначити основні корупційні ризики при проведенні судово-стоматологічної експертизи, вивчити міжнародний досвід організації судово-стоматологічної експертизи та антикорупційних заходів у цій сфері та проаналізувати існуючі механізми контролю якості і неупередженості при проведенні судово-стоматологічних експертиз.

Методологія та методи дослідження. У дослідженні застосовано комплексний методологічний підхід, що поєднує як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання. Методологічною основою дослідження є системний підхід, який дозволив розглянути антикорупційні аспекти судово-стоматологічної експертизи як цілісну систему взаємопов'язаних елементів у контексті правової системи України.

Теоретичну основу дослідження становили праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі судової стоматології, судової експертології та антикорупційного права.

В ході дослідження були використані наступні методи: бібліометричний аналіз (для систематичного огляду наукової літератури з питань ССЕ та антикорупційного законодавства за період 2019-2024 років у наукометричних базах даних Scopus, Web of Science та Google Scholar), системно-структурний метод (для аналізу нормативно-правової бази, що регулює проведення ССЕ в Україні та визначення потенційних корупційних ризиків у цій сфері), порівняльно-правовий метод (для зіставлення вітчизняного та міжнародного досвіду організації ССЕ та антикорупційних механізмів в даній галузі) та формально-юридичний метод (для аналізу змісту нормативно-правових актів, що регулюють проведення судово-стоматологічної експертизи та встановлюють антикорупційні обмеження).

Виклад основного матеріалу. ССЕ в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, які встановлюють порядок її проведення та вимоги до експертів. Основними нормативно-правовими актами в цій сфері є Закон України "Про судову експертизу" № 4038-XII від 25.02.1994 р., який є основним документом, що регулює організацію та проведення судових експертиз в Україні, включаючи судово-стоматологічну, Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 р., який визначає порядок призначення та проведення судових експертиз у кримінальному провадженні, встановлює вимоги до висновку експерта та його використання в суді, Цивільний процесуальний кодекс України № 2328-VIII від 15.03.2015 р., який регулює порядок призначення та проведення судових

експертиз у цивільному процесі, встановлює вимоги до висновку експерта та його використання в суді, Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-IV від 21.06.2005 р., який регулює порядок призначення та проведення судових експертиз в адміністративному судочинстві, встановлює вимоги до висновку експерта та його використання в суді та Інструкція про порядок проведення судово-медичної експертизи (яка деталізує порядок проведення судово-медичних експертиз, включаючи судово-стоматологічні, встановлює вимоги до оформлення документації та зберігання матеріалів [18–22].

У багатьох країнах світу, де ССЕ відіграє важливу роль у розслідуванні злочинів та ідентифікації осіб, існують потенційні корупційні ризики, основними з яких є: зацікавленість в експертному висновку (експерти можуть зазнавати тиску з боку зацікавлених сторін – слідчих, адвокатів, потерпілих з метою отримання бажаного висновку, що може призвести до фальсифікації результатів дослідження, приховування доказів або надання неправдивої інформації), хабарництво (експерти можуть отримувати хабарі за надання «правильних» висновків, що спотворює результати експертизи та підриває довіру до судової системи), зловживання службовим становищем (посадові особи, відповідальні за призначення та контроль за проведенням експертиз, можуть зловживати своїм службовим становищем для отримання хабарів або інших неправомірних вигод), недостатній контроль за діяльністю експертів (відсутність належного контролю може створювати умови

для зловживань та корупції), непрозорість процедури призначення та проведення експертиз (непрозора процедура може сприяти зловживанням та корупції) та конфлікт інтересів (наявність конфлікту інтересів у експерта, наприклад, особиста зацікавленість у результаті справи, може вплинути на об'єктивність його висновку) [23–28].

В Україні також існують потенційні корупційні ризики у сфері ССЕ. Деякі з них є спільними з міжнародною практикою, інші мають специфічний український контекст і полягають у недосконалому законодавстві, що регулює ССЕ і може створювати умови для зловживань та корупції, недостатності фінансування експертних установ, що може призводити до залежності експертів від зацікавлених сторін, кадрових проблемах, що може призводити до перевантаження та помилок у роботі, що також може створювати умови для зловживань, корупції в правоохоронних органах, яка може впливати на хід розслідування та призначення експертиз щодо отримання бажаних висновків та певного впливу на процес і результати експертизи з боку кримінальних структур з метою отримання потрібних їм висновків) [29–31].

Основними антикорупційними аспектами у сфері ССЕ є її законодавче регулювання, незалежність експертів, прозорість процедури, контроль за діяльністю експертів, безперервний професійний розвиток експертів, етичні стандарти роботи експертів, наявність громадського контролю, цифровізація ССЕ та міжнародне співробітництво у цій галузі (табл. 1).

Таблиця 1

Антикорупційні аспекти судово-стоматологічної експертизи в Україні

Аспект	Зміст аспекту
Законодавче регулювання	чітке та детальне законодавче регулювання порядку проведення ССЕ, прав та обов'язків експертів і вимог до висновків експертів; встановлення відповідальності за порушення законодавства у сфері ССЕ, зокрема за корупційні правопорушення
Незалежність експертів	забезпечення незалежності експертів від будь-якого впливу, зокрема з боку правоохоронних органів, органів влади, зацікавлених осіб; встановлення гарантій незалежності експертів, зокрема шляхом забезпечення їх фінансової незалежності, захисту від тиску та втручання в їх діяльність.
Прозорість процедури	забезпечення прозорості процедури призначення та проведення ССЕ, зокрема шляхом оприлюднення інформації про експертів, експертні установи, порядок проведення експертизи; можливість оскарження висновків експертів
Контроль за діяльністю експертів	встановлення ефективної системи контролю за діяльністю експертів, зокрема з боку керівництва експертних установ, професійних об'єднань, громадськості; проведення регулярних перевірок діяльності експертів, зокрема щодо дотримання ними законодавства, професійної етики, якості експертних досліджень
Підвищення кваліфікації експертів	забезпечення постійного підвищення кваліфікації експертів, зокрема шляхом організації навчальних курсів, семінарів, стажувань; проведення атестації експертів, підтвердження їх професійної компетентності
Етичні стандарти	встановлення високих етичних стандартів для експертів, зокрема щодо об'єктивності, незалежності, професійної чесності; розробка та впровадження кодексу професійної етики для експертів
Громадський контроль	залучення громадськості до контролю за діяльністю експертів, зокрема шляхом створення громадських рад при експертних установах; можливість отримання громадськістю інформації про діяльність експертів та експертних установ
Цифровізація	впровадження сучасних інформаційних технологій у сферу ССЕ, зокрема для зберігання та обробки даних, проведення експертних досліджень, може сприяти зменшенню корупційних ризиків
Міжнародне співробітництво	співпраця з міжнародними організаціями, експертними установами інших країн може сприяти обміну досвідом, підвищенню кваліфікації експертів, впровадженню кращих практик у сфері ССЕ

Основні антикорупційні заходи та їх очікувані результати наведено у таблиці 2.

Досить важливим на сучасному етапі розвитку і функціонування системи ССЕ в контексті вивчення її антикорупційних аспектів є їх порівняння в міжнародній практиці і в Україні (табл. 3).

Висновки

1. ССЕ в Україні є важливим інструментом у системі правосуддя, проте існуючі антикорупційні меха-

нізми в цій сфері потребують суттєвого вдосконалення та систематизації.

2. Аналіз чинного законодавства та практики проведення ССЕ виявив низку проблемних аспектів, що створюють потенційні корупційні ризики – недостатня регламентація процедур проведення експертиз, відсутність чітких критеріїв оцінки якості експертних висновків та недосконалість механізмів контролю за діяльністю експертів.

Таблиця 2

Антикорупційні заходи та їх очікувані результати

Аспект	Заходи	Очікувані результати
Незалежність експертизи	ротація експертів; подвійна перевірка висновків; відеофіксація досліджень	мінімізація можливості впливу на експерта та результати дослідження
Стандартизація процедур	стандартизовані протоколи досліджень; електронний документообіг; публічний реєстр експертиз	зменшення можливості маніпуляцій з документацією та результатами
Прозорість процедур	регулярний аудит обладнання; сертифікація лабораторій; контроль якості матеріалів	підвищення достовірності результатів та зменшення суб'єктивного фактору
Контроль якості	регулярна атестація; міжнародні стажування; участь у професійних асоціаціях	забезпечення високого професійного рівня та етичних стандартів
Етичні стандарти	Кодекс етики експерта; Декларація конфлікту інтересів; захист прав пацієнтів	формування культури доброчесності та професійної відповідальності

Таблиця 3

Порівняльна таблиця антикорупційних аспектів судово-стоматологічної експертизи в міжнародній практиці та Україні

Аспект	Міжнародна практика	Україна
Незалежність експертизи	чітке розмежування між приватними та державними експертними установами; система акредитації незалежних експертів; регулярний аудит якості експертиз	переважання державних експертних установ; обмежена кількість приватних експертів; потреба в розширенні системи незалежної експертизи
Стандартизація процедур	міжнародні протоколи ССЕ (ABFO, IOFOS); уніфіковані форми документації; цифрові системи ведення документації	національні методичні рекомендації; необхідність оновлення стандартів відповідно до міжнародних вимог; поступовий перехід на цифрову документацію
Прозорість процедур	публічні реєстри експертів; відкритий доступ до методик; система peer-review експертних висновків	обмежений доступ до реєстру експертів; потреба в більшій прозорості методик; відсутність системної перевірки висновків колегами
Контроль якості	регулярна сертифікація експертів; міжнародні системи профтестування; зовнішній аудит якості	атестація раз на 3-5 років; обмежена участь у міжнародних системах контролю якості; потреба в розширенні системи зовнішнього контролю
Етичні стандарти	міжнародні етичні кодекси; системи запобігання конфлікту інтересів; прозорі механізми оплати послуг	Національний етичний кодекс судових експертів; необхідність удосконалення механізмів запобігання конфлікту інтересів; регульовані державні тарифи
Міжнародна співпраця	активний обмін досвідом; участь у міжнародних дослідженнях; спільні бази даних та реєстри	обмежена участь у міжнародних проектах; потреба в розширенні міжнародної співпраці; необхідність інтеграції з міжнародними базами даних
Технологічне забезпечення	сучасне обладнання для 3D-сканування; цифрові системи порівняльного аналізу; автоматизовані системи документообігу	різний рівень технічного оснащення установ; потреба в модернізації обладнання; необхідність впровадження сучасних цифрових технологій

3. Для підвищення ефективності антикорупційних заходів у сфері ССЕ необхідно впровадити електронний документообіг та цифрову фіксацію всіх етапів експертизи, створити єдину базу даних експертних висновків, забезпечити прозорість процедур призначення експертів та встановити чіткі стандарти проведення експертиз відповідно до міжнародних норм.

4. Важливим напрямком є посилення професійної підготовки судових експертів-стоматологів з обов'язковим включенням антикорупційних модулів до програм навчання та підвищення кваліфікації.

5. Необхідно розробити та впровадити систему регулярного моніторингу та оцінки ефективності антикорупційних заходів у сфері ССЕ.

6. Перспективним напрямком є міжнародне співробітництво та обмін досвідом у сфері протидії корупції при проведенні ССЕ, що дозволить імплементувати кращі світові практики в українську систему експертиз.

Перспективи подальших досліджень щодо антикорупційних аспектів ССЕ в Україні полягають у дослідженні міжнародного досвіду запровадження антикорупційних механізмів у сфері ССЕ та можливості його

адаптації до українських реалій, розробці методології оцінки корупційних ризиків при проведенні ССЕ та механізмів їх мінімізації, вивченні можливостей впровадження цифрових технологій та автоматизованих систем для забезпечення прозорості процесу ССЕ, дослідженні ефективності існуючих антикорупційних заходів у сфері ССЕ та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення, аналізі взаємодії різних інституцій (правоохоронних органів, антикорупційних органів, медичних закладів) у контексті протидії корупції при проведенні ССЕ, розробці стандартизованих протоколів проведення судово-стоматологічної експертизи з урахуванням антикорупційних вимог, дослідженні психологічних та соціальних факторів, що впливають на виникнення корупційних ризиків у сфері ССЕ, вивченні можливостей удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації судово-медичних експертів-стоматологів з акцентом на антикорупційну складову, розробці механізмів громадського контролю та моніторингу діяльності судово-стоматологічних експертів та дослідженні економічних аспектів корупції в ССЕ і розробці фінансових механізмів її запобігання.

REFERENCES

1. Sorochan OV. Antykoriupciyna polityka v Ukraini: suchasnyy stan ta perspektvyv udoskonalennya: kvalifikatsiyna robota na zdobuttya osvith'oho stupenya «mahistr». 2022. Available from: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2856> [in Ukrainian]
2. Utkina MS., Bondarenko OS. Administrative and legal principles of anti-corruption. Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. 2022; (35): 19–24. Available from: <https://nzlulp.org.ua/index.php/journal/article/view/647> [in Ukrainian]
3. Novak A, Bashtannyk V, Parkhomenko-Kutsevil O, Kuybida V, Kobyzhcha N. Information and Analytical Support of Anti-Corruption Policy. International Journal of Computer Science & Network Security. 2021; 21(3): 134–140. Available from: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.3.18>
4. Yusupov V. Istoriya formuvannya doktryny kryminalistyky v Ukraini. Law of Ukraine/Pravo Ukraini, Pravo Ukraini. 2021;8:44. Available from: <https://10.33498/louu-2021-08-044> [in Ukrainian]
5. Transparency International Ukraine 2023. Annual report. Available from: <https://ti-report2023-content.84.designplanet.ua> [in Ukrainian]
6. Hura V. Riven' koruptsiyi v Ukraini: analiz ta osoblyvosti rehulyuvannya v umovakh viyny. Naukovі perspektivi. 2023;7(37). Available from: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-326-334](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-326-334) [in Ukrainian]
7. Chang Z, Rusu V, Kohler JC. The Global Fund: why anti-corruption, transparency and accountability matter. Globalization and Health. 2021;17:1-11. Available from: <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00753-w>
8. Mick TB. Vplyv koruptsiyi na stalyy rozvytok i derzhavnist' Ukrainy. In Forestry Education and Science: Current Challenges and Development Prospects. International Science-Practical Conference, October 23–25, 2024, Lviv, Ukraine. Available from: <https://doi.org/10.36930/conf150.6.01> [in Ukrainian]
9. Van de Walle S, Migchelbrink K. Institutional quality, corruption, and impartiality: The role of process and outcome for citizen trust in public administration in 173 European regions. Journal of Economic Policy Reform. 2022; 25(1):9-27. Available from: <https://doi.org/10.1080/17487870.2020.1719103>
10. Poltav's'kyi AO., Nechesnyuk MV. Unification of forensic expert activity in criminal proceedings in countries with different legal systems. 2023. Available from: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/28719>
11. Pravove zabezpechennya transformatsiyi diyal'nosti orhaniv publichnoyi vlady dlya vidnovlennya Ukrainy: zbirnyk materialiv Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, pryurochenoyi do 28-oyi richnytsi pryynyattya Konstytutsiyi Ukrainy. 2024:276 Available from: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_pravove_zabezpechennya_traven_2024_A5_DRUK.pdf. [in Ukrainian]
12. Moshak Yu, Kostenko Ye, Honcharuk-Khomyn M, Bezeha V. (2024). Problematyka realizatsiyi metodiv dental'noyi identyfikatsiyi viys'kovosluzhbovtiv v Ukraini: analiz standartu NATO STANAG 2464 AMEDP-3.1. "Military forensic dental identification". Suchasna medytsyna, farmatsiya ta psykhologichne zdorov'ya. 2024;5(14):95-101. Available from: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-5-16>. [in Ukrainian]
13. Chaplynskyi K, Sydorov O, Bidniak V, Bidniak H, Pakulova T. Use of Special Knowledge in Investigation of Crimes Related to Public Funding in the Field of Healthcare. 2023. Available from: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11847>. [in Ukrainian]
14. Poltav's'kyi AO, Nechesnyuk MV. Unifikuvannya sudovo-ekspertnoyi diyal'nosti u kryminal'nomu provadzhenni v krayinakh iz riznymy pravovymy systemamy. 2023: 120. Available from: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/28719>. [in Ukrainian]

-
15. Topchii V, Zadereiko S, Didkivska G, Bodunova O, Shevchenko D. International anti-corruption standards. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021;7(5):277-286. Available from: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-5-277-286>. [in Ukrainian]
 16. Espinoza-Silva PV, López-Lázaro S, Fonseca GM. Forensic odontology and dental age estimation research: a scoping review a decade after the NAS report on strengthening forensic science. *Forensic Science, Medicine and Pathology*. 2023;19(2):224-235. Available from: <https://doi.org/10.1007/s12024-022-00499-w>
 17. Ramaswami SV, Franco A, Manica S. (2023). An integrative literature review of the potential technical challenges in forensic odontology practice—an exploratory study. *Revista Brasileira de Odontologia Legal*, 2023;10(3). Available from: <https://doi.org/10.21117/rbol-v10n32023-522>
 18. Zakon Ukrayiny "Pro sudovu ekspertyzu". Available from: [in Ukrainian]
 19. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny. Available from: [in Ukrainian]
 20. Tsyvil'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny. Available from: [in Ukrainian]
 21. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny. Available from: [in Ukrainian]
 22. Instruktsiya pro provedennya sudovo-medychnoyi ekspertyzy. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text>. [in Ukrainian]
 23. Ahapova O. Pro zminy u pravovomu rehulyuvanni dystsyplinarnoyi vidpovidal'nosti sudovykh ekspertiv. *Pravo Ukrayiny*. 2023;12:94-104. Available from: <https://10.33498/louu-2023-12-094>. [in Ukrainian]
 24. Pavlishyn VYe., Prymakov KYu. Koruptsiya yak osnovna problema funktsionuvannya sudovoyi systemy v Ukrayini. In The 6th International scientific and practical conference "International scientific innovations in human life" (December 15-17, 2021) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2021:970. Available from: https://www.researchgate.net/profile/Irina-Nagorna-2/publication/370073351_Napramki_vdoskonalenna_analizu_tovarnih_operacij_na_pidpriemstvi/links/643e46b939aa471a52475f70/Napramki-vdoskonalenna-analizu-tovarnih-operacij-na-pidpriemstvi.pdf#page=970. [in Ukrainian]
 25. Ponomarenko DO. Pravovi aspekty ekspertnoyi diyal'nosti u sferi okhorony zdorov'ya v Ukrayini (Master's thesis, Sums'kyi derzhavnyi universytet). 2020. Available from: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81980>. [in Ukrainian]
 26. Rozovyk I. Formuvannya mekhanizmu publichnoho upravlinnya systemoyu sudovo-medychnykh ekspertyz. *Naukovi pratsi Mizhrehional'noyi Akademiyi upravlinnya personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnya*. 2024;1(73):90-94. Available from: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-1\(73\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-1(73)-14) [in Ukrainian]
 27. Korniyets' A. Polityka harantuvannya prava lyudyny na hidne stavlennya do yiyi tila pislya smerti ta rivnoho dostupu do pokhovannya. 2023. Available from: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/25515>. [in Ukrainian]
 28. Franchuk VV, Mykhaylychenko BV. (2022). Metodyka orhanizatsiyi y vykonannya sudovo-medychnykh ekspertyz za «likars'kymy spravamy». *Medicni perspektivi*. 2022;3:172-180. Available from: <http://repo.dma.dp.ua/id/eprint/8280>. [in Ukrainian]
 29. Mykhaylychenko BV, Franchuk VV. Metodyka orhanizatsiyi y vykonannya sudovo-medychnykh ekspertyz za «likars'kymy spravamy». 2020. Available from: <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2022.3.266003> [in Ukrainian]
 30. Pavlyukova NA. Administratyvne upravlinnya zakladiv sudovo-medychnoyi ekspertyzy (na prykladi Sums'koho oblasnoho byuro sudovo-medychnoyi ekspertyzy). 2020:54. Available from: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81815> [in Ukrainian]
 31. Ponomarenko DO. Pravovi aspekty ekspertnoyi diyal'nosti u sferi okhorony zdorov'ya v Ukrayini. 2020:89. Available from: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81980>. [in Ukrainian]